

Teories macro: anomia, legitimitat de les institucions i eficàcia col·lectiva

Alfonso Serrano Maíllo
María Fernanda Realpe Quintero

PID_00183807



Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. El nivell d'anàlisi macro o agregat.....	7
2. La teoria de l'anomia.....	8
3. La teoria de la legitimitat de les institucions.....	11
4. La teoria de la desorganització social.....	16
4.1. La formulació originària i els seus crítics	16
4.2. La teoria ecològica contemporània	18
5. Immigració i delicte. La teoria de la revitalització de la immigració.....	21
6. La teoria de l'eficàcia col·lectiva.....	25
Resum.....	30
Exercicis d'autoavaluació.....	31
Solucionari.....	33
Glossari.....	34
Bibliografia.....	35

Introducció

"Lo que el hombre tiene de característico es que el freno a que está sometido no es físico, sino moral, es decir, social. Recibe su ley, no de un medio material que se le impone brutalmente, sino de una conciencia superior a la suya y cuya imperiosidad siente."

Durkheim (1897, pàg. 269)

Comencem l'estudi de la teoria criminològica contemporània amb les teories macro. Aquestes teories tracten d'explicar les diferents taxes de delinqüència experimentades per països i regions diferents; i també la influència d'elements macro com la cultura, les estructures socials, etc., en el comportament individual, per regla general a partir de variables més properes a l'individu.

Aquesta part de la criminologia teòrica ha estat fins ara menys desenvolupada que la part individual. Tot i així, hi ha algunes aproximacions prometedores que han rebut una àmplia atenció teòrica i empírica, com la teoria de la **legitimitat de les institucions** o de l'**eficàcia col·lectiva**. Potser cal afegir que la primera es relaciona amb la tradició de l'anomia i de la frustració, mentre que la línia de la desorganització social i de l'eficàcia col·lectiva són plenament consistents amb les tesis del control social.

També aquí hem inclòs la **teoria de la revitalització de la immigració**. El motiu és que l'estudi dels immigrants se sol fer considerant-los més una agregació d'individus amb una característica determinada que com una variable més en un model complex. Encara que veurem exemples d'això últim, la regla és més aviat la primera. Des d'aquest punt de vista, la teoria de la revitalització de la immigració se situa en un nivell superior a l'individual i es preocupa més per si els immigrants com a grup delinqueixen més o menys que els nacionals que sobre com influeix aquesta variable en els individus.

És important que un bon criminòleg no perdi de vista el problema dels nivells d'anàlisi en ciències socials.

Encara que en l'actualitat s'ha arribat a convertir en una exigència per a qual-sevol teòric explicitar el rol de variables macro en el comportament individual, de moment no hi ha teories que vertaderament integrin de manera plausible respostes a preguntes sobre les tendències individuals al delictes i sobre tendències agregades al delictes.

El test de les teories macro ha topat amb els problemes seriosos que hi ha per a mesurar la delinqüència i dur a terme comparacions entre països i regions.

Exemple

És molt habitual sentir crítiques a una teoria per la seva falta d'atenció a fenòmens que tenen lloc a altres nivells d'anàlisi o fins i tot per les seves conseqüències suposadament absurdes per a nivells per als quals no està pensada. Això és completament il·legítim.

Exemple

Per exemple, al nivell de la comunitat o de la nació.

Objectius

En els materials didàctics d'aquesta assignatura, l'estudiant trobarà les eines bàsiques per a aconseguir els objectius següents:

1. Comprendre el problema dels nivells d'anàlisi en criminologia.
2. Familiaritzar-se amb les principals teories macro o agregades en criminologia.
3. Emprar els coneixements que possibilitin el coneixement i l'anàlisi de la realitat del delictes a escala macro.
4. Reconèixer la importància de les estructures agregades en la conformació de l'individu, en general, i del delictes, en particular.
5. Desenvolupar una actitud oberta que faciliti comprendre les causes del delictes.

1. El nivell d'anàlisi macro o agregat

El delictes es pot estudiar i tractar d'explicar a diferents **nivells d'anàlisi**, macro o agregat i micro. Aquesta és una de les distincions més importants que s'han de fer en l'àmbit de la teoria criminològica.

Les teories que fan referència a **elements relatius a l'actor** se situen en l'àmbit individual o micro. Com es recordarà, la major part de les que vam estudiar en *Teoria criminològica I. Teories clàssiques* eren teories d'aquesta naturalesa. Això és comprensible perquè es tracta de la part més desenvolupada.

Per contra, les teories que es refereixen a **proprietats de l'estructura o del sistema social**, no dels individus, **se situen en l'àmbit macro o agregat d'anàlisi**.

1) Una teoria macro se sol referir al delictes en una societat o una altra unitat agregada. És a dir, no tracten de respondre per què determinats subjectes cometem fets delictius; sinó per què en una societat hi ha un determinat volum de delinqüència o per què augmenta o disminueix. La tradició de les teories de l'anomia, per exemple, sol respondre a aquest esquema.

2) Altres vegades, les teories macro es refereixen a mecanismes agregats que tenen una incidència indirecta en el comportament dels individus.

Exemple

Un exemple és el suggeriment que el nivell de pobresa d'una comunitat exerceix un rol en la criminalitat dels joves perquè tendeix a reduir la qualitat de la criança dels pares (Sampson i Laub, 1993). Així, una característica estructural d'una societat és rellevant per a comprendre el comportament desviat d'individus concrets.

L'ideal seria construir teories que tinguessin en compte tant elements socioestructurals com individuals.

Encara que hi ha exemples que suggereixen que teories que tinguin en compte variables d'ambdós nivells d'anàlisi poden ser possibles i poden representar un avenç en aquest sentit, com la teoria de l'associació diferencial d'Akers, la veritat és que la tasca és molt complexa.

En aquest mòdul estudiarem algunes de les teories macro més importants en criminologia.

Exemple

No es pot criticar una teoria perquè no expliqui algun element del delictes que en realitat se situa en un nivell d'anàlisi diferent.

2. La teoria de l'anomia

L'origen de la teoria de l'anomia es troba en l'obra *El suicidio* (1897), de **Durkheim**, una obra publicada a la fi del segle XIX. El treball d'aquest autor és fonamental per a les ciències socials i del comportament, tant teòricament com metodològicament, i de fet és considerada un dels **pilars** sobre els quals es van erigir. En particular, Durkheim volia explicar en *El suicidio* que el comportament humà no sols depèn del lliure albir, sinó que es troba, almenys en part, determinat per forces que es troben fora del seu control i que fins i tot tenen una naturalesa social, o sigui independent de la seva persona.

La tesi és que hi ha forces socials que influeixen en el comportament humà.

Més endavant, va repetir el mateix esquema en la que es pot considerar la seva obra mestra: *Las formas elementales de la vida religiosa* (1912), en què manté que la religió també és un producte social.

Durkheim (1858-1917)

Durkheim (1858-1917) és, juntament amb Marx i Weber, un dels fundadors de la sociologia i la seva obra continua sent objecte d'estudi a totes les universitats del món. La seva obra és molt extensa, encara que s'ha de destacar *Las formas elementales de la vida religiosa*, potser l'únic llibre de sociologia, juntament amb *La ética protestante y el espíritu del capitalismo* de Weber, que hauria de ser lectura obligatòria en uns estudis de criminologia. L'obra de Durkheim és reconeguda en criminologia com la inspiradora tant de la tradició de l'anomia/frustració com del control social. *La división del trabajo social*, *Las reglas del método sociológico*, *El suicidio* i *La educación moral* són també llibres importants d'aquest autor. Cal esmentar que en l'actualitat s'està vivint un renaixement de l'interès pel seu treball, en particular per la rellevància que concedeix a la cultura i a la dimensió simbòlica en la societat.

L'autor va triar el suïcidi, ja que aquest comportament tan radical sembla intuitivament que ha de dependre únicament i exclusivament d'una decisió personal.

Recorrent a estadístiques oficials, Durkheim va trobar que el nombre de suïcidis de cada any i en diverses regions no varia aleatòriament d'un any a un altre, sinó que segueix unes tendències explicables a escala social i que a més són predictibles.

L'autor, en tot cas, distingeix altres tipus de suïcidis, com l'egoista i l'altruista:

"El suicidio egoísta procede de que los hombres no perciben ya la razón de estar en la vida; el suicidio altruista, de que esta razón les parece estar fuera de la propia vida; la tercera clase de suicidio [...] de que su actividad está desorganizada y de lo que por esta razón sufren." (1897, pàg. 277)

En efecte, Durkheim va trobar que certs factors socials tenen una influència agreujant sobre les taxes de suïcidis, com les **crisis econòmiques**, però que també les èpoques d'**augment inesperat de benestar** eleven aquesta xifra. Per aquest motiu, raona l'autor, no pot ser la penúria el que expliqui l'augment dels suïcidis ja que:

"[...] si las muertes voluntarias aumentasen cuando la vida se hace más ruda, deberían disminuir sensiblemente cuando el bienestar aumenta." (1897, pàg. 257)

Durkheim va suggerir que el que afecta de veritat el suïcidi és una situació que va denominar **anomia**, que vol dir **absència de normes**, i que és resultant d'aquestes conjuntures:

"Solamente cuando la sociedad está perturbada, ya sea por crisis dolorosas o felices, por transformaciones demasiado súbitas, es transitoriamente incapaz de ejercer esta acción [de límite social a las aspiraciones humanas]; y he aquí de dónde vienen estas bruscas ascensiones de la curva de los suicidios." (1897, pàg. 269)

Enfront de les societats bàsicament agrícoles europees anteriors al segle XIX, al món modern es produeixen canvis molt ràpids i radicals que fan que la gent ja no pugui confiar en les normes per les quals han regit la seva conducta al llarg de la seva vida, ni tampoc mantenir les seves expectatives, la seva visió del món, etc. Es produeix una espècie de **sentiment de provisionalitat** en el qual ja no és clar el sentit de la vida ni com conduir-s'hi. El debilitament de "tot un sistema de valors morals" –especialment la religió– també exerceix un paper en aquest escenari, ja que ara ja no pot moderar i controlar aquestes disfuncions:

"El malestar que sufrimos [...] atestigua, no sólo una miseria económica crecida, sino una alarmante miseria moral." (1897, pàg. 434)

Davant aquest panorama ocasionat per forces a escala social, l'individu es planteja si la seva vida té sentit i pot prendre la decisió de suïcidar-se.

El plantejament de Durkheim és clarament **funcionalista**: l'estructura d'una societat, en lloc que els diferents elements que la constitueixen s'interrelacionin sense contactes greus, es modela ara d'una manera disfuncional o anòmica. Com que recorre a forces de nivell social per tal d'explicar comportaments personalíssims, i a més ho fa aplicant la metodologia quantitativa pròpia de les ciències naturals, Durkheim ha de ser considerat un dels fundadors de les ciències socials i de la criminologia, concretament.

Com és ben sabut, la caiguda del sistema de socialisme real a la fi de la dècada de 1980 ha provocat una sèrie de canvis grans i ràpids als països d'aquell entorn. Aquests mateixos països han experimentat augments també espectaculars i vertiginosos dels índexs de delinqüència. En efecte, diversos autors han dut a terme estudis rigorosos per determinar aquests índexs i la seva evolució en les últimes dues o tres dècades.

Kury (1991), per exemple, recorre a dades oficials i enquestes de victimització, i també a estudis d'altres criminòlegs, i arriba a la conclusió que, en efecte i com era esperable, el delicte ha augmentat de manera molt considerable des de la caiguda dels règims socialistes. Aquests països havien patit taxes de delicte molt per sota de les de les nacions europees occidentals, almenys oficialment. Amb el canvi de règim, els índexs s'han disparat en molt poc temps, i l'autor conclou que s'han apropat molt als de les restants nacions europees o que fins i tot els han assolit.

Kury, això sí, posa un gran èmfasi en les grans dificultats que comporta el mesurament del delicte, potser especialment en àmbits que manquen d'una tradició democràtica, i també en les cauteles que cal observar.

Segons aquest criminòleg, la caiguda d'aquests règims,

"va ocasionar canvis a tots els nivells [...], la qual cosa va afectar enormement els ciutadans, dels quals es demana a més un enorme grau d'adaptació. La ruptura del marc social resultant va ser una conseqüència inevitable de transició molt ràpida i dràstica des d'un sistema social comunista-socialista a un altre de capitalista i de lliure empresa. La retirada de l'Estat va imposar el posterior i substancialment més exigent grau d'autoresponsabilitat. Per a un poble educat d'una manera completament diferent això representava una sobrecàrrega gens familiar que va fer que apareguessin sentiments d'inseguretat." (Kury, 1996, pàg. 599-600)

El mateix autor continua destacant la rapidesa dels canvis i que els ciutadans, i fins i tot el mateix Estat, es veien incapaços d'adaptar-s'hi amb la mateixa velocitat; canvis que incloïen les experiències, noves per a ells, de la desocupació massiva i de trobar a les botigues nombrosos articles de consum procedents sovint d'Occident, però sense tenir els mitjans econòmics precisos per a adquirir-los.

Com és fàcil imaginar, la tradició de la teoria de l'anomia ofereix una explicació teòrica plausible en aquest cas: un canvi sobtat al qual els ciutadans difícilment es poden adaptar amb rapidesa pot provocar sentiments d'inseguretat i de falta de confiança en les normes, la qual cosa es pot relacionar amb un augment dels índexs de delinqüència. El mateix Kury fa referència a aquesta teoria i afirma que:

"La situació d'anomia recent als països de l'Europa de l'Est ha tingut molt a veure en l'increment clar de la delinqüència que mostren".

Tot i que afegeix que:

"Com els factors criminògens no condueixen d'una manera automàtica i directa a un increment de la delinqüència. Els seus determinants són extremament difícils de determinar." (Kury, 1996, pàg. 649)

3. La teoria de la legitimitat de les institucions

LaFree (1998) ha prestat també una gran atenció als índexs agregats de delinqüència.

L'èmfasi no es posa ara tant en comparacions internacionals com sobretot en les tendències del delicte al llarg del temps, sobretot des de la Segona Guerra Mundial.

Amb aquest enfocament LaFree incorpora a la criminologia d'escala macro la preocupació contemporània per les anàlisis longitudinals, les quals, com sabem, fan diversos mesuraments del mateix fenomen en diferents moments temporals. L'estudi acurat i matisat que duu a terme li permet concloure que els índexs de la delinqüència van augmentar als Estats Units d'Amèrica vuit vegades entre 1945 i el principi de la dècada de 1990.

Gary LaFree

Gary LaFree és catedràtic de Criminologia i Justícia Criminal a la Universitat de Maryland i director del Consorci Nacional per a l'Estudi del Terrorisme i de les Respostes al Terrorisme (START), un dels centres més importants del món sobre aquest fenomen. Ha estat president de la Societat Americana de Criminologia. Els seus llibres més importants són *Rape and Criminal Justice*, *Losing legitimacy* i, juntament amb Dungan, *Putting terrorism in context* (editors). En els últims anys ha centrat les seves investigacions en el terrorisme, matèria en la qual és una autoritat mundial.

Cal insistir en l'**atenció que posa l'autor** a l'hora d'establir les tendències del delicte al llarg del temps. No són cap secret les dificultats greus que enclou el mesurament del delicte. Per tal d'afrontar de la millor manera possible aquests problemes, LaFree recorre a tots els mitjans de mesurament del delicte de què disposa la criminologia contemporània –dades oficials, estudis de victimització i estudis d'autoinforme sobretot– i els compara entre ells; procedeix a desagregar les xifres segons diferents tipus de delictes; o es preocupa per utilitzar dades d'agències independents, com és el significatiu cas de l'Organització Mundial de la Salut, que informa sobre homicidis. D'aquesta manera, es pot tenir confiança en els punts de partida empírics del seu treball.

Més concretament, de la seva anàlisi es deriven algunes conclusions importants.

1) En primer lloc, l'augment dels índexs de la delinqüència no van seguir un ritme regular, sinó que al llarg del temps es poden trobar tant períodes d'augment ràpid com d'altres d'estabilitat.

Especialment important és la troballa que les taxes del delicte de vegades varien d'una manera "extremament ràpida".

Això és fonamental perquè crida l'atenció sobre la necessitat de teories que siguin capaces d'explicar aquests canvis sobtats, o sigui que en períodes de temps molt curts el delictes augmenti de manera vertiginosa.

2) En segon lloc, l'autor també va trobar que les tendències del delictes es podien classificar en tres períodes ben definits: un amb taxes de delictes estables i moderades que comprenia de 1946 a 1960, sempre en el cas dels Estats Units d'Amèrica; un altre amb un increment ràpid, de 1961 a 1973; i, finalment, un altre amb índexs alts però estables, de 1973 en endavant.

3) En tercer lloc, també es va establir que joves homes de color exercien un paper important en la producció de les tendències i taxes descrites. Naturalment, una bona explicació teòrica hauria de ser coherent també amb aquests dos últims punts.

LaFree afirma que les institucions tenen una importància bàsica per a l'orientació i per al control de les accions humanes, i, per tant, també per al control del delictes.

Les **institucions controlen el delictes**, al seu parer, a partir de tres mitjans interrelacionats.

1) En primer lloc, perquè **redueixen la motivació dels individus per a la comissió de fets delictius**. Això es deu al fet que les institucions d'entrada són responsables:

"[...] d'ensenyar als nens el que és correcte i el que està malament [...]. Tenen un enllaç directe amb la nostra motivació per delinquir." (LaFree, 1998, pàg. 75-76)

Altres institucions poden convèncer la gent que no ha de delinquir simplement mostrant-los que són justes i que, per tant, s'han de respectar.

2) En segon lloc, les institucions poden **servir de control social**, tant formal com informal. Això té lloc principalment perquè els individus es troben immersos en xarxes socials que tendeixen a allunyar-los del delictes. Institucions com la família o la feina sovint funcionen com a mitjans de control social informal del delictes en aquest sentit.

3) Finalment, les institucions socials poden **protegir els individus** de patir victimitzacions per delictes, o bé atendre'ls quan els passa alguna cosa dolenta.

Quan algú comet un delictes, almenys un delictes considerat greu i rebutjat per la majoria dels ciutadans, es pot considerar que les institucions han fallat en la seva missió de canalitzar per vies lícites el comportament d'aquest individu. Així, si les institucions perden la capacitat de regular el comportament dels seus membres, llavors hi haurà més individus motivats per delinquir; les ins-

Exemple

Això, per exemple, seria difícil que ho expliquessin les principals teories criminològiques tradicionals, les quals recorren a mecanismes que només varien amb una certa lentitud, de manera que no són molt prometedores en casos com aquest.

tàncies de control social formal i informal s'afebliran, i es perdrà a poc a poc la capacitat de protegir els ciutadans enfront de la victimització, sempre segons LaFree.

Per *institucions* l'autor entén:

"[...] vies que segueixen uns patrons i són àmpliament acceptades, que les persones desenvolupen per a viure juntes [...]. Les institucions inclouen maneres apropiades, legítimes i esperades de comportament. Són guies sobre com hauríem de viure i manejar els nostres assumptes, recordatoris diaris de si la conducta que tenim és acceptable o inacceptable." (LaFree, 1998, pàg. 71)

Les institucions són imprescindibles per a la vida en societat d'uns éssers que pràcticament han perdut els instints i que afavoreixen que les coses siguin predictibles en la vida quotidiana, que hi hagi una confiança mínima; el delicte, per descomptat, representa una amenaça seriosa per a tot aquest entramat de confiança i capital social.

LaFree considera que les principals institucions en les nostres societats occidentals contemporànies són d'alguna de les naturaleses següents:

- política, referida a "mobilitzar i distribuir els recursos per a les metes col·lectives";
- econòmica, o sigui la "producció i distribució de béns i serveis", i,
- familiar, àmbit en el qual té lloc principalment la socialització dels nens (LaFree, 1998, pàg. 78-83).

Ara bé, en general:

"les institucions són més eficaces per a la regulació de la conducta humana quan els participants perceben o assumeixen que són legítimes." (LaFree, 1998, pàg. 75, negreta afegida)

Això és a causa que, segons LaFree, es donen els mecanismes següents:

- 1) les persones que creuen més fermament en la legitimitat bàsica o en l'equitat de les lleis és molt menys probable que les infringeixin;
- 2) en societats en les quals les institucions no es veuen com a legítimes és més difícil que els infractors potencials interaccionin amb subjectes obstinats que les normes es respectin;
- 3) el declivi en les institucions econòmiques pot incrementar la motivació dels individus per delinquir i reduir l'eficàcia dels controls socials;
- 4) mentre que si les famílies no funcionen adequadament poden, no sols socialitzar de manera poc adequada per als nens i fracassar a l'hora de controlar-los, sinó que també seran menys efectives a l'hora de protegir-los de la victimització.

Precisament aquí és on situa el nostre autor l'explicació de l'augment de la delinqüència als Estats Units des de la Segona Guerra Mundial, i més concretament les tendències concretes dels tres períodes que descriu. La seva proposta és coherent amb els fets coneguts sobre el delicte a escala macro, sobretot amb el fet que el delicte pot augmentar vertiginosament en períodes de temps molt curts. L'autor recorre aquí fins i tot al concepte de *crime boom*, que significa que en poc temps el delicte augmenta en gran manera i s'estabilitza en aquest nou nivell superior, és a dir, que ja no es torna a reduir amb el pas del temps –com seria lògic si fos a causa d'algun fenomen conjuntural o passatger. La legitimitat de les institucions, almenys la d'algunes, es pot veure alterada en períodes de temps relativament breus, com, per exemple, després d'escàndols polítics o casos greus de discriminació racial, etc.

Crime booms en diferents països

LaFree ha continuat estudiant la idea dels *crime booms* en diferents països, i ha trobat que constitueixen un fenomen relativament rar. A part del cas dels Estats Units, hi ha exemples de *crime booms* a Espanya, Costa Rica, Trinitat, Tobago i Veneçuela –per esmentar només nacions sud-americanes (LaFree i Drass, 2002).

La teoria de la legitimitat de les institucions manté que els índexs de la delinqüència dels Estats Units després de la Segona Guerra Mundial han estat determinats pel declivi de la legitimitat de les principals institucions.

En efecte, segons LaFree, les principals institucions de la societat americana han experimentat un declivi marcat, sobretot des de la Segona Guerra Mundial, i han vist que els nivells de confiança i legitimitat que despertaven han tendit a ser baixos. Aquesta falta de legitimitat ha determinat l'augment de la delinqüència i ha marcat els seus índexs en els tres períodes abans ressenyats.

- 1) La política ha generat en aquell país una gran desconfiança, entre altres coses, a causa de moviments socials i de protesta que van començar en la dècada de 1960.
- 2) Les desigualtats econòmiques han augmentat gairebé dramàticament.
- 3) La família tradicional ha vist com es disparaven les famílies monoparentals i els índexs de separacions i divorcis.

Les tres institucions i les seves pèrdues de legitimitat es troben, per descomptat, íntimament relacionades. LaFree reconeix, així mateix, que altres factors han influït en els índexs de la delinqüència i en les seves tendències. Conclou el treball recomanant una sèrie de línies de política criminal coherents amb la teoria de la legitimitat de les institucions.

La de la legitimitat de les institucions és una teoria original, però que segons el seu principal proponent descansa sobre altres de tradicionals, totes les quals tenen els seus punts febles i els seus punts forts:

"Em baso en aquestes teories anteriors per avançar la meua pròpia explicació de les tendències del delicte comú als Estats Units."

Al nostre parer, la teoria d'escala macro que proposa LaFree, sense negar-ne l'originalitat i personalitat pròpia, se situa en l'àmbit de les **teories tradicionals de l'anomia**. El mateix autor sembla situar-se molt a prop d'aquesta conclusió quan, en assenyalar les aportacions més prometedores dels diferents enfocaments teòrics tradicionals, reserva un lloc de privilegi a aquestes teories:

"Il·lustren la importància fonamental de les institucions econòmiques, polítiques i educatives per al control del delictes." (LaFree, 1998, pàg. 69)

La teoria de l'anomia és la que ocupa el lloc principal en la proposta que ens ocupa, i les variables i els processos d'altres enfocaments teòrics bé es pot interpretar que entren en joc (només) de manera secundària o indirecta.

Birbeck (2011) va recollir dades sobre Veneçuela relatives a la dècada de 1960 i principis de la de 1980. En aquest període de temps, les taxes delictives van experimentar un augment considerable. Paral·lelament, les institucions del país van tenir fluctuacions serioses que van generar una pèrdua de legitimitat gradual. Amb el propòsit d'avaluar la hipòtesi que hi ha una relació temporal entre aquestes dues situacions, com prediu el model teòric de "deslegitimització institucional" proposat per LaFree, es va examinar, en primer lloc, la legitimitat institucional al país i, en segon lloc, la tendència de taxes delictives relatives a cinc delictes diferents. El període total resultant va ser de 45 anys.

Encara que ambdues variables s'associaven de manera significativa amb l'ocupació del coeficient de correlació de Pearson, la relació desapareixia quan es va aplicar un mètode estadístic adequat per a sèries temporals. L'única excepció va ser el robatori, que es va associar amb certes variables econòmiques i socials, encara que no sempre en la direcció esperada segons el model de LaFree (Birbeck, 2011).

4. La teoria de la desorganització social

4.1. La formulació originària i els seus crítics

Si es recorda de *Teoria criminològica I. Teories clàssiques*, l'escola de Chicago va prestar una gran atenció a l'ecologia humana, això és, a la influència que el medi on viuen té en els individus. En particular, la teoria de la desorganització social de Shaw i McKay (1942) és una fita en aquesta línia i va tenir una influència enorme fins a la dècada de 1950.

Shaw i McKay van trobar que els delinqüents no es distribueixen a Chicago i altres ciutats nord-americanes de manera uniforme, sinó que es concentren en zones determinades.

Els delinqüents, concretament, procedien principalment de les zones adjacents al districte central de negocis i industrial, i d'aquesta zona central mateixa, i aquesta concentració anava disminuint a mesura que les àrees de residència s'anaven allunyant del centre.

La investigació va utilitzar dades oficials, i més concretament sèries de nois que havien estat portats davant el Tribunal de Menors per la presumpta comissió d'un fet delictiu, de nois que havien estat enviats per aquest Tribunal a institucions correccionals i de presumptes delinqüents arrestats.

Concretament, es tractava d'àrees caracteritzades per aquestes tres notes següents a escala agregada:

- un estatus socioeconòmic baix;
- una alta mobilitat de la població, i
- concentració de grups pertanyents a minories.

Igualment, l'estudi va establir que **les zones amb un nombre de delinqüents elevat es mantenen al llarg del temps**, fins i tot encara que els habitants canviessin. En efecte, els nous immigrants, a mesura que anaven arribant al país, tendien a concentrar-se a les àrees més desfavorides i amb més delinqüència de la ciutat; però, a poc a poc i amb el pas del temps, tots **els grups d'immigrants aconseguien sortir d'aquelles zones per establir-se en altres de millors**, i eren substituïts, això sí, a les menys afavorides per les noves onades dels nouvinguts. A mesura que abandonaven aquests barris, començava a descendir vertiginosament el nombre d'arrestos o de compareixences davant el Tribunal de Menors per la presumpta comissió de delictes de què aquests grups eren protagonistes.

L'enfocament va ser objecte de crítiques serioses:

- 1) El concepte de *desorganització social* és imprecís, de manera que és un constructe difícilment útil per a la teoria criminològica.
- 2) El que s'entén com a *desorganització social* és més aviat un prejudici dels investigadors a causa de la falta de familiaritat amb els barris més desfavorits de la ciutat (Cohen, 1966). En particular, l'important és que també en aquests barris hi ha, sens dubte, una organització social.

En un treball conegut, Whyte (1993) va viure durant un temps en un barri poblat per immigrants italians, al qual va anomenar Cornerville, i va concloure que, en efecte, també en aquest lloc hi havia una organització social que contrastava amb la imatge que suggeria la teoria de Shaw i McKay. Al barri hi ha una organització mitjançant bandes de joves, una certa organització política, una organització ciutadana que planeja activitats, fins i tot una organització d'activitats il·legals que té els seus propis contactes amb la policia, entre altres exemples.

Whyte recorre a la **metodologia qualitativa** de l'observació participant –de fet, va estar vivint amb una família italiana que tenia un restaurant–, i afirma que la imatge és molt diferent de la que llancen les estadístiques o les impressions superficials de qui simplement visita el barri:

"Per a la resta de la ciutat (o sigui, els que no són immigrants italians) és una àrea misteriosa, perillosa i deprimida [...]. La gent respectable té accés a un cos d'informació limitat sobre el barri [...]. Hi ha una cosa malament en aquest quadre: no hi ha éssers humans. Aquells que estan preocupats per Cornerville busquen contestar mitjançant una investigació (*survey*) general preguntes que requereixen el coneixement més íntim de la vida local." (Whyte, 1993, cap. xv)

Per a Whyte, la raó de la depressió del barri no té a veure amb la seva falta d'organització social interna, sinó amb la falta de poder de la comunitat respecte a la ciutat en general:

"El problema del barri, diuen alguns, és que és una comunitat desorganitzada. En el cas de Cornerville, aquest diagnòstic és extremament desorientador. Per descomptat, hi ha conflictes a Cornerville. Els nois de les cantonades (*corner boys*) i els del col·legi (*college boys*) tenen estàndards de comportament diferents i no s'entenen entre ells. Hi ha un xoc entre generacions, i, a mesura que una generació succeeix l'altra, la societat es troba en un estat de canvi –però fins i tot aquest canvi és organitzat. El problema de Cornerville no és la falta d'organització, sinó el fracàs de la seva pròpia organització social per a engranar-se en l'estructura de la societat que es troba al seu voltant." (Whyte, 1993, pàg. 272-273)

- 3) Des del punt de vista empíric, es va retreure a Shaw i McKay alguns problemes metodològics importants. Entre aquestes crítiques destaca la que es refereix al recurs d'aquests autors a dades oficials: aquestes mateixes dades podien estar fàcilment esbiaixades i mostrar un reflex distorsionat de la realitat.

Encara que els autors van aconseguir reunir un cos d'evidència aparentment favorable impressionant, que reflectia tendències generals en ciutats americanes molt diverses, diverses investigacions i reflexions crítiques van posar en dubte la solidesa de la teoria.

Com a resultat de tot això, la teoria de la desorganització social va ser **pràcticament abandonada** per la criminologia majoritària.

4.2. La teoria ecològica contemporània

En els últims anys, la teoria ecològica o teoria de la desorganització social ha vist com tornava a rebre un important impuls de la criminologia majoritària, de manera que es pot parlar d'un vertader renaixement. Aquest renaixement es troba íntimament vinculat sobretot a determinats criminòlegs concrets. Al nostre parer, a més d'aquesta revitalització de la tradició ecològica, les noves investigacions tenen com a principal mèrit haver destacat la importància que el medi físic –**el barri**, sobretot– té per a la comprensió del fenomen delictiu, però també la seva enorme complexitat.

Si es recorda, una de les troballes de Shaw i McKay va ser que aquelles àrees on es concentrava el delictes continuaven sent les més perilloses fins i tot quan els respectius grups nacionals que havien emigrat als Estats Units milloraven la seva situació i sortien d'aquestes zones.

O sigui que els mateixos barris mantenien els nivells de delictes alts encara que els seus pobladors fossin diferents.

Bursik i Webb (1982) van tornar a provar aquesta hipòtesi i van trobar que la només es podia explicar seguint l'argumentació teòrica dels primers, fins al 1950.

A partir d'aquesta data els barris en què es produeixen canvis també veuen afectats els seus índexs de delinqüència.

El treball no conclou que s'hagi d'abandonar el model, sinó que en aquests processos de **transmissió de la delinqüència** entren en joc més factors i són més complexos que els que Shaw i McKay van poder imaginar en el seu temps i que es tracta d'un procés marcadament dinàmic. Bursik i Webb destaquen que el paper decisiu en els índexs de delinqüència és exercit pels canvis que es produeixen als barris, i també per la naturalesa dels canvis, però **no pels grups de persones** que els habiten. D'aquesta manera, es destaca la importància de la tradició ecològica en criminologia.

Si es recorda, altres crítiques que va rebre el treball de Shaw i McKay és que es basava en **dades oficials sobre arrestos**. Era possible, en efecte, que aquestes dades exageressin el volum de delictes de les zones més perilloses perquè la policia tendia a patricular-hi més i tendia a dur-hi a terme més arrestos. Es tractava d'una forta crítica metodològica. **Sampson** (1986) va investigar aquesta hipòtesi –la **hipòtesi de la contaminació ecològica**– i, per a complicar les coses una mica més, va trobar que era bastant versemblant.

En efecte, en el seu estudi, dut a terme amb una mostra amb dades de la ciutat de Seattle, la policia tendia a arrestar i a fitxar als barris amb un estatus socioeconòmic més baix.

Alteració del medi urbà per decisions institucionals

Cal assenyalar que Bursik i Webb (1982) fan referència ja al fet que decisions institucionals –fins a cert punt diferents, llavors, de processos purament naturals– poden alterar profundament el medi urbà –en aquest cas, es tractava de dues decisions del Tribunal Suprem dels Estats Units. Es tracta d'un nou factor que cal tenir en compte si s'aspira a comprendre en profunditat aquests processos.

Aquesta troballa ha tingut la conseqüència que s'han hagut d'extremar les precaucions a l'hora de fer mesuraments recorrent a dades oficials, o bé buscar mètodes alternatius. Aquest advertiment també ha contribuït a destacar les dificultats que presenta l'estudi ecològic del delictes.

Com sabem, la manera decisiva per a comprovar la versemblança o falsedat d'una teoria és sotmetre-la a anàlisis empíriques. Malgrat la influència enorme del treball de Shaw i McKay, Groves i Sampson (1989) van cridar l'atenció sobre el fet que la teoria de la desorganització social no havia estat mai provada directament. Si va arribar a perdre el seu lloc de privilegi en la criminologia contemporània, també havia estat per raons diferents de les estrictament empíriques. Els autors es van proposar d'aquesta manera dur a terme una investigació orientada precisament a aquesta finalitat.

Encara que també hem vist no va ser desenvolupada de manera concisa, de la teoria de la desorganització social es pot derivar la hipòtesi fonamental que quan en una comunitat es donen:

1) un **estatus socioeconòmic baix**;

2) una **alta mobilitat de la població**, i

3) una **heterogeneïtat ètnica o nacional**, es tendeix a produir una desorganització social en aquesta comunitat, la qual cosa es tradueix en increments de les taxes de delictes en la comunitat.

En realitat, la primera variable –que el delictes es concentra als barris més desfavorits econòmicament– sí que tenia un suport empíric sòlid, no així les altres dues, ni la teoria en el seu conjunt. En realitat, el que Groves i Sampson van provar va ser una extensió del model original de Shaw i McKay; el més important als efectes que ens interessen és la incorporació de la variable següent:

4) **Deteriorament familiar**. Aquesta variable també havia de contribuir al delictes, s'hipotetitzava quan en un barri es concentraven famílies deteriorades, com és el cas de famílies amb nens en les quals només quedava la mare.

Per a evitar els problemes derivats de les dades oficials, encara que també per altres raons metodològiques, els autors van utilitzar dades del primer estudi de victimització d'Anglaterra i Gal·les (*British Crime Survey*). Com s'ha dit, en aquests estudis es pregunta a una mostra de persones sobre els delictes que han sofert, i també sobre altres qüestions. Els autors també van recórrer a estudis d'autoinforme, en els quals els subjectes assenyalen els delictes que ells mateixos han comès.

En aquesta situació, Sampson i altres autors han assenyalat que sovint la idea de *desorganització social*, denominació que pot no ser gaire afortunada, no ha estat sempre ben entesa. La idea no implica que en una comunitat o en un

Estudi de victimització d'Anglaterra i Gal·les

És important assenyalat que l'estudi de victimització d'Anglaterra i Gal·les és un dels millors i més complets en el seu gènere.

barri existeixi el caos, sinó que al contrari es poden trobar perfectament organitzats. Això resulta paradoxal però els estudis de Whyte apuntaven en aquesta direcció.

El que ocorre és que la comunitat pot estar organitzada per a certes coses, però no per a protegir-se del delicte i altres comportaments desviats. Aquesta és la idea de desorganització social o d'"eficàcia col·lectiva": **la comunitat no està organitzada per a protegir-se del delicte** (Sampson, 2002).

Fins ara hem vist que la tradició ecològica ha tornat a ocupar un lloc de privilegi en la criminologia contemporània. Ara bé, també ha quedat clar com de **complex** és l'estudi en aquest terreny.

1) Els **processos que tenen lloc en una comunitat**, i que afecten els índexs de delicte, no tenen un caràcter estàtic, sinó dinàmic, de manera que es poden veure alterats amb el pas del temps i l'aparició de nous fenòmens, noves relacions, etc.

2) Els **dubtes** que han despertat les dades oficials han obligat a extremar les cauteles i a recórrer a metodologies alternatives, com els estudis de victimització o la filmació en vídeo dels barris.

3) Els **models teòrics** que cal per a analitzar processos ecològics són més complexos del que al principi semblava endevinar-se (Bursik i Gramick, 1993).

4) Els **índex del delicte d'una comunitat**, les seves tendències, etc. no depenen només dels diferents processos que tenen lloc en el si d'aquesta comunitat, sinó que també hi influeixen processos externs que esdevenen en altres comunitats o barris, sobretot els circumdants. En efecte, les comunitats no són una cosa tancada, aïllada, sinó que es relacionen íntimament amb l'exterior. Fenòmens que tenen lloc a comunitats externes, sobretot si són properes, poden tenir un fort impacte al barri de què es tracti (Heitgerd i Bursik, 1987).

5) De vegades és fins i tot possible que una **sòlida organització social o eficàcia col·lectiva** produeixi delictes en certes circumstàncies. És el que es coneix com a **comunitat que es defensa**. Exemples d'això poden ser barris que es mobilitzen per a evitar que determinats comportaments – com la prostitució o el consum d'alcohol al carrer– es prodiguin als seus carrers, i per a això poden incórrer en fets delictius (Hirsch, 1998).

5. Immigració i delicte. La teoria de la revitalització de la immigració

Alguns enfocaments criminològics prediuen que els immigrants haurien de participar en la delinqüència en major grau que les persones autòctones del país. Per exemple, els immigrants poden trobar problemes d'integració i assimilació cultural.

La tradició de la desorganització social, per contra, es relaciona amb el contrari i amb que si les taxes d'arrestos són superiors a la dels ciutadans, com ocorre en alguns llocs del món, això no és a causa de cap característica pròpia dels immigrants. Com s'acaba d'esmentar, una part important de la doctrina suggereix que l'estranger delinqüent té probablement més probabilitats de ser denunciat, i més probabilitats de ser detingut i, després de passar pel sistema de justícia penal juvenil, ser empresonat; encara que l'evidència dista de ser totalment clara (Albrecht, 1997).

1) Les **teories de la desigualtat d'oportunitats** destaquen les estructures socials i materials que donen forma als valors i activitats dels grups en la societat. Atès que no tots els grups socials tenen el mateix accés a les oportunitats legítimes per a l'obtenció de riquesa i estatus social, alguns subjectes innovaran per prendre avantatge de les oportunitats il·legítimes al seu abast (Merton, 1968).

2) Altres autors han destacat que **valors culturals** també podrien exercir un paper en la participació criminal, i en particular en la delinqüència dels joves immigrants. Per a una versió estesa de la teoria cultural, el dret penal reflecteix els valors dels grups d'interès dominant en la societat, mentre que els valors d'altres grups socials, particularment els dels immigrants, són diferents. Així, els immigrants, en mantenir com a normes de referència i de comportament les de la seva cultura d'origen, poden entrar en conflicte amb les normes socials i culturals dels països als quals emigren. En casos en què els codis culturals dels grups dominants i els grups subordinats entren en conflicte, els agents de la llei etiqueten com a desviada la conducta dels membres de les classes subordinades (Cano, 2006).

En realitat, les teories culturals o subculturals presenten problemes importants. Per al cas de la delinqüència d'immigrants, Orobio de Castro i Junger (2006) afirmen que:

"[...] no se ha realizado prácticamente ninguna investigación destacada en apoyo de las hipótesis de especificidad cultural [...]. Tan sólo se han presentado hallazgos anecdóticos."

I també que:

"Muy pocos estudios han abordado científicamente factores culturales específicos. Las pruebas limitadas indican que los valores morales medios de la juventud inmigrante no difieren de los valores de la juventud holandesa."

L'evidència empírica confirma la falta de connexió entre immigració i delinqüència.

1) Serrano Gómez (1969) va trobar ja que molts immigrants tenen la intenció de treballar i delinqueixen menys que els nacionals, i apunta per a això diverses raons. Més recentment, reprenent aquestes reflexions, insisteix que:

"[...] el inmigrante legal que viene a trabajar no suele crear problemas de criminalidad";
"El inmigrante con contrato de trabajo suele delinquir menos que los nacionales del país que les acoge: lo que quieren es trabajar, conseguir dinero para enviar a su familia o regresar a su país." (2004)

Algunes investigacions importants en l'àmbit comparat confirmen, amb caràcter més general, aquesta troballa que els immigrants tendeixen a delinquir menys que els nacionals, sobretot si se'ls compara amb nacionals exposats a les mateixes condicions criminògenes que ells.

2) Martínez i Nielsen (2006) van estudiar la violència entre els immigrants de color haitià –això és, llatins i no afroamericans– a la ciutat de Miami, i la van comparar amb la d'altres grups. Els autors van trobar que els haitians eren, enfront d'afroamericans, llatins i persones de raça blanca, els que tenien taxes de victimització més baixes en els delictes de referència. La conclusió, doncs, és que, malgrat les tremendes condicions de desavantatge que experimenten els haitians –individus de color amb un estatus immigrant–, les seves taxes de violència són relativament baixes. Més enllà i igualment important, el mateix barri de Little Haiti pot oferir una protecció enfront del delicte.

3) Martínez (2002) va recopilar gairebé tres mil informes de la policia sobre homicidis de Miami i els va situar geogràficament als barris i comunitats on havien tingut lloc. Després de nombroses comparacions i exploracions, l'autor conclou que:

"[...] el suposat vincle immigració/delictes ha tingut una influència relativament petita en els llatins." (2002, pàg. 3)

I coincideix amb el fet que els delictes dels quals són responsables els llatins –novament, immigrants o amb un estatus immigrant– són menys dels que caldria esperar atenent les seves condicions de vida.

4) De la mateixa manera, Sampson i altres (2005) van dur a terme un important estudi longitudinal de panel que incloïa joves blancs, negres i llatins. Tant els joves com les persones adultes que els tenien al seu càrrec van ser entrevistats tres vegades. Una troballa fonamental és que ser immigrant de primera

generació reduïa la probabilitat de cometre delictes, això és, que era un factor protector, enfront dels de tercera generació o superior; i que fins i tot ser immigrant de segona generació era un factor de protecció.

5) El mateix Sampson (2006c) manté en un article titulat de manera significativa "Portes obertes no conviden criminals" que la immigració que han experimentat els Estats Units des de la dècada de 1990 ha estat una causa del descens de les taxes de delinqüència d'aquest país des de llavors.

6) La major part dels treballs anteriors fan referència al nivell agregat d'anàlisi i es pregunten pels immigrants com a grup, això és, considerats de manera agregada. Serrano Maíllo i els seus col·legues (2008) van estudiar si, individualment, hi havia diferències entre immigrants i nacionals en una mostra de joves internats en centres de menors de la Comunitat de Madrid. Aquests autors no van trobar diferències significatives entre els uns i els altres. Encara que afegeixen diverses interpretacions potencials, conclouen que no hi ha proves d'una criminalitat superior dels immigrants en delinqüents juvenils seriosos.

De la mateixa manera, afegeixen que hi podria haver subgrups diferenciats dins dels que hem denominat *subjectes amb un estatus immigrant*, i que simplement només alguns subgrups serien especialment tendents al delicte o es trobarien marcadament protegits enfront del delicte.

Hi ha, en fi, molts més estudis i valoracions que apunten que, en efecte, els immigrants de primera generació tendeixen a delinquir menys, sens dubte, que els nacionals en circumstàncies semblants. O sigui, sobretot si es té en compte que els immigrants tendeixen a ser més joves, a trobar-se desfavorits socioeconòmicament, a viure a barris pobres, etc., això és, a estar exposats a condicions criminògenes, llavors sembla clar que, com a mínim, delinqueixen menys del que caldria esperar. Això constitueix potser una paradoxa si es considera la percepció social probablement predominant, i alguns autors parlen, fins i tot, seguint Rumbaut, de la "**paradoxa de la immigració**" (Martínez, 2006).

En l'àmbit de les comunitats, s'ha teoritzat que això podria ser a causa que la immigració té un efecte organitzatiu a les comunitats, almenys en certes condicions. Això es coneix com la **perspectiva de la revitalització de la immigració**.

D'aquesta manera, quan els immigrants, especialment quan constitueixen un grup relativament homogeni, arriben a una comunitat i hi viuen, poden aparèixer noves formes d'organització social, reforçar-se institucions ja existents a l'àrea i augmentar, d'aquesta manera, els controls socials informals d'aquesta comunitat o d'aquest barri (Martínez, 2006).

A tall de conclusió, Albrecht afirma que:

Exemple

En efecte, la investigació teòrica i empírica en el terreny de la criminologia manté de manera convincent que la categoria immigrant —o, per exemple, altres com la raça, ètnia, nacionalitat, etc.— per si mateixa, en sentit global, no sembla tenir una gran repercussió en la criminalitat i el delicte, però que això no pot ocultar la necessitat d'utilitzar distincions més específiques, per exemple, grups particulars d'immigrants segons la seva procedència o generació a la qual pertanyen (Albrecht, 1997).

"No hi ha evidència que –per si mateixes– variables referides a l'ètnia o a la nacionalitat siguin útils i significatives en la investigació etiològica." (1997, pàg. 88)

6. La teoria de l'eficàcia col·lectiva

La idea de **control social informal** va exercir un paper molt important en el (heterogeni i ric) marc teòric i en els estudis de l'escola de Chicago i en el treball extraordinari de McKay i Shaw –la lectura del qual encara a dia d'avui continua resultant impactant–, el qual, en la línia de la teoria clàssica de la desorganització social, sens dubte, tenia un caràcter més aviat integrat.

Un dels conceptes clau que alguns teòrics han introduït en el debat és el d'**eficàcia col·lectiva**. Aquest concepte i aquesta línia de recerca es poden entendre, potser, com una superació d'altres d'alternatius, incloent-hi el de (des)organització social. En efecte, constructes com els de desorganització social –esmentat recentment–, control social, vincles o llaços socials o capital social han anat trobant lloc en les línies de teorització i recerca. Tots aquests conceptes, entre altres raons tan poderoses com que inclouen l'afany dels teòrics per definir la idea intuïtiva que subjeu als seus plantejaments i que tots ells pateixen d'un cert grau d'imprecisió, es tendeixen a solapar entre ells d'alguna manera. El concepte d'*eficàcia col·lectiva*, per la seva banda, té certes especificitats enfront dels anteriors i, per descomptat, alguns avantatges teòrics. El mateix té un caràcter positiu i global que en gran manera el caracteritza i delimita enfront dels seus companys, sobretot enfront d'alguns –si bé no importa insistir en el solapament.

Robert Sampson

Robert Sampson és un dels criminòlegs més influents. Encara que els seus interessos són amplis, és especialment conegut per les seves contribucions a les teories del control social i a la teoria ecològica contemporània. Els seus principals llibres són *Crime in the making* (1993), *Shared beginnings, divergent lives* (2003) i l'imminent *Great American city* (2011), els dos primers juntament amb Laub, i tots de lectura obligatòria per a qualsevol criminòleg amb una orientació teòrica. Ha estat estudiant de Michael Hindelang i de Travis Hirschi.

En efecte, conceptes com els de *control social* o *desorganització social* tenen una orientació una mica més negativa. Evoquen institucions o forces socials que limiten les activitats dels individus.

Per contra, la idea d'eficàcia col·lectiva evoca la capacitat d'una comunitat per a aconseguir objectius comuns quan així s'ho proposa i lluita per aconseguir-los. Aquesta naturalesa positiva de l'eficàcia col·lectiva també prové de la seva evocació de comportaments actius i no merament passius, com en el cas, novament, de la desorganització o el control social.

La teoria de l'eficàcia col·lectiva assumeix algunes deficiències importants de la teoria de la desorganització social per a proposar-ne una espècie de **renovació**, tot i que en la mateixa tradició –i així potser sigui adequat parlar d'una evolució del concepte. Algunes d'aquestes deficiències es corresponen amb les crítiques que acabem d'assenyalar en l'epígraf anterior. Sampson les revisa en

el to esmentat. En l'època de l'escola de Chicago, des de finals del segle XIX i fins a molt entrat el XX, encara era possible trobar amb una certa habitualitat barris que es corresponien amb petites comunitats, gairebé com a pobles dins d'una ciutat, on molta gent es coneixia, etc. En l'actualitat, exemples d'aquesta naturalesa són cada vegada més rars a les ciutats contemporànies, que es caracteritzen per la confluència d'estranyos i on aquests poden provocar sentiments negatius com la por. En les comunitats contemporànies no sembla que hi hagi vincles forts entre els habitants i les interaccions sovint són inexistentes, com quan en un edifici de pisos gran gairebé cap veí no es coneix. Malgrat això, algunes d'aquestes comunitats es caracteritzen perquè tenen unes taxes delictives baixes.

Com també sabem, cada vegada s'ha fet més difícil per a teòrics i investigadors estudiar els desenvolupaments interns de les comunitats; la teoria de l'eficàcia col·lectiva entén que el que passa en una depèn de manera essencial del que passa en les properes, això és, en paraules de Sampson, que els "barris veïns dels barris" són rellevants (2006b, pàg. 132). Finalment, es fa imprescindible trobar definicions i formes d'operacionalització dels barris o comunitats que siguin vàlides per a la teorització i investigació empíriques.

Paradoxa

El professor de Harvard afegeix algunes consideracions interessants més sobre la idea de control en la teoria de la desorganització social, entre les quals hi ha el fet que vincles socials sòlids poden afavorir l'aparició de bandes de delinqüents o bé el tràfic de drogues en una comunitat, amb la conseqüència que afavoreixen, paradoxalment, la delinqüència a la zona.

El mateix Sampson (2006a) revisa part de l'evidència empírica en l'estat actual de la investigació, la qual és rellevant tant per a una crítica constructiva de les tesis de la desorganització social com per a la mateixa teoria de l'eficàcia col·lectiva. Algunes també ens seran ja familiars.

1) En primer lloc, sembla confirmar-se la concentració de múltiples formes de desavantatge, o sigui que en les mateixes comunitats on es concentra el delictes també es concentren altres problemes de diversa naturalesa, per descomptat, socials, entre els quals hi ha la mortalitat infantil, nounats amb pes baix, fracàs escolar, maltractament infantil, etc.

2) En segon lloc, respecte a la variable *heterogeneïtat ètnica o racial*, l'evidència no ha confirmat que, per si mateixa, contribueixi directament al delictes o la violència, i el mateix es pot dir de la variable *densitat de població*, sempre segons la revisió de la bibliografia de Sampson.

3) Finalment, de la mateixa manera que la pobresa pot contribuir a la delinqüència, la concentració de famílies o persones amb mitjans econòmics pot servir de factor protector enfront d'aquest mateix resultat.

El mecanisme fonamental de la teoria és, per descomptat, l'**eficàcia col·lectiva** –encara que, com veurem, no és l'únic.

Malgrat que una comunitat ho pot tenir tot –això és, pot tenir una densa xarxa de vincles socials– per a prevenir el delictes, així com aconseguir altres metes que es proposi, és fonamental que els habitants estiguin disposats a intervenir en benefici de la comunitat. Seguint sempre Sampson, aquesta situació tendirà a ocórrer en condicions de "confiança mútua i expectatives compartides entre els residents" (2006a, pàg. 37).

Això vol dir que fixar-se en els vincles socials pot no ser tan decisiu com creia la teoria de la desorganització social, ja que fins i tot vincles febles poden ser efectius, mentre que vincles sòlids sense la voluntat d'implicar-se són irrellevants per al control i prevenció del delictes en la comunitat de què es tracti.

O sigui, que:

"Una certa densitat de xarxes socials és essencial [...]. Però el punt teòricament clau és que les xarxes s'han d'activar perquè resultin en última instància significatives." (2006a, pàg. 39)

De vegades, una comunitat on amb prou feines hi ha vincles socials febles, com quan la gent gairebé no es coneix, és capaç de generar eficàcia col·lectiva –això és, alguna cosa nova, que la teoria ni tan sols requereix necessàriament l'existència de vincles socials. En termes de mesurament del constructe eficàcia col·lectiva, Sampson (2006a) reconeix l'existència de diverses possibilitats que ha plantejat la doctrina, però sembla suggerir que dues variables són especialment vàlides: la **capacitat per al control social informal** i la **cohesió social**.

La teoria de l'eficàcia col·lectiva, doncs, conserva de manera clara l'element del control, que com hem vist també caracteritzava la de la desorganització social, almenys d'acord amb algunes interpretacions –per descomptat, la seguida aquí.

Aquest concepte d'*eficàcia col·lectiva* es relaciona amb una altra idea sobre la qual l'autor fa temps que reflexiona, com és la de **capital social**. El problema és que de vegades no s'ha aconseguit una definició prou clara en criminologia. En una de les seves últimes publicacions, Sampson afirma que la seva

"orientació conceptual és consistent amb la redefinició de Portes i Sensenbrenner (1998) de capital social en termes d'«expectatives d'acció» dins d'una col·lectivitat." (2006a, pàg. 39, èmfasi afegit)

Una altra dimensió de la teoria de l'eficàcia col·lectiva són les **activitats rutinàries**, que proporcionen oportunitats per al delictes i per a trobades que poden derivar en problemes –tesis aquestes de les activitats rutinàries amb les quals ja estem familiaritzats.

La tradició ecològica també ha concedit gran rellevància a la **infraestructura organitzativa d'una comunitat**. En efecte, una de les hipòtesis habituals és que l'existència d'organitzacions –i un exemple habitual en la bibliografia són els clubs de joves– actua com a fre al delictes. Sampson i els seus col·legues reconeixen aquesta idea i la inclouen en la teoria. Ara bé, aquests autors aclareixen que no es pot confondre la mera existència d'organitzacions amb la participació efectiva de les persones de la comunitat en aquestes organitzacions; i que, en segon lloc, una organització serà efectiva per a la prevenció del delictes, i també per a aconseguir altres metes, quan els seus interessos coincideixin amb els de la comunitat.

Penseu en el cas d'una universitat situada dins d'una ciutat. Aquesta mateixa universitat pot contribuir al fet que el transport públic arribi a la zona, per exemple, si vol facilitar l'accés per aquest mitjà als seus alumnes; o bé pot no contribuir-hi, o fins i tot convertir-se en un fre poderós, si considera que els seus alumnes prefereixen anar-hi en automòbil i llavors la seva prioritat és aïllar-se d'una comunitat circumdant de la qual recela.

De vegades, una organització o un grup d'organitzacions pot, sense necessitat de comptar amb la participació dels residents, aconseguir controlar i prevenir el delictes per ella o elles mateixes (Sampson, 2006a).

Per als defensors de la teoria de l'eficàcia col·lectiva, aquesta és una tesi en desenvolupament, a la qual li queda per avançar. Per exemple, Sampson (2006a) concedeix que encara hi ha reptes importants que la teoria ha d'afrontar amb serietat, alguns de naturalesa empírica i d'altres, teòrica. Per exemple, la crítica tradicional que no es tractaria en realitat de característiques dels barris o comunitats, sinó dels tipus de persones que acaben residint a determinats llocs –si es recorda, justament la idea contra la qual va reaccionar la tradició de la desorganització social–; la necessitat de valorar correctament els mecanismes causals implicats; problemes metodològics propis de l'estudi de barris; una bona definició i delimitació del concepte d'*eficàcia col·lectiva*, o la necessitat d'avaluar la teoria a països diferents dels Estats Units, entre altres qüestions.

Sampson i els seus col·legues (1997) van fer un test de la teoria. Per tal de mesurar el constructe clau d'eficàcia col·lectiva, van recórrer a enquestar els habitants de les diferents comunitats i interrogar-los, d'una banda, sobre si creien que els seus veïns col·laborarien per a solucionar problemes socials potencials, com, per exemple, el tancament potencial d'algun servei al barri per una retallada pressupostària o nens que fan campana i passen el temps junts sense fer res; i de l'altra, sobre el grau de confiança mútua, disposició per a ajudar, etc. En això els autors recorren a les idees de capacitat per al control social informal més cohesió social. Els autors van trobar que, en efecte, l'eficàcia col·lectiva es relacionava amb taxes inferiors de violència. Amb aquesta finalitat, van recórrer a procediments estadístics sofisticats que permetien prendre en compte que les variables independents se situaven en diferents nivells d'anàlisi (mètodes jeràrquics o multinivell) i controlar diverses variables potencialment intervinents. Concretament, una elevació de dues desviacions típiques es relacionava amb una reducció del 26% de la taxa d'homicidis.

Aquest estudi, no obstant això, ha rebut algunes crítiques, i alguns autors assenyalen que l'evidència és poc clara. Juntament amb aquest estudi, hi ha altres proves favorables a la teoria, però són, de moment, indirectes i, per tant, no concloents.

Més concloent sembla ser l'estudi de Simons i els seus col·legues (2005), que incloïa mesures d'eficàcia col·lectiva i d'educació per part dels pares.

Aquests autors van dur a terme un estudi longitudinal amb una mostra basada en set-centes famílies de color dels estats nord-americans de Geòrgia i Iowa. Per al mesurament de l'eficàcia col·lectiva van recórrer al plantejament de Sampson i els seus col·legues. Els autors van trobar que, en efecte i com prediu la teoria, hi ha una relació directa entre eficàcia col·lectiva i delinqüència, en el sentit que la segona es redueix quan la primera predomina en una comunitat. No solament això. Els autors també van trobar que l'eficàcia col·lectiva d'un barri millorava la qualitat de l'educació que els pares que residien a la zona donaven als fills, i que també aconseguia reduir la influència de l'afiliació a pares problemàtics.

Aquest treball, per tant, suggereix que l'eficàcia col·lectiva té efectes beneficiosos sobre el delicte de manera immediata, però també mediata, amb la qual cosa crida l'atenció de la mateixa manera sobre la compatibilitat entre enfocaments criminològics que habitualment se situen en nivells d'anàlisi diferents.

Com també sabem, la tradició de la desorganització social i ecològica, ja des dels temps de l'escola de Chicago, ha mostrat una gran preocupació per una política criminal correcta que permeti controlar i prevenir el delicte. Per la teoria aquí considerada, que no és aliena a aquesta inquietud, és fonamental amb aquesta finalitat promoure l'eficàcia col·lectiva d'una comunitat, per a això poden ser útils mesures com l'afavoriment de l'estabilitat dels residents i la prevenció que en una mateixa zona es produeixi una concentració de desavantatges socials.

Resum

En aquest mòdul hem revisat teories explicatives sobre el delictes que se situen en el nivell d'anàlisi macro o agregat. Aquestes teories tenen una forta influència sociològica i troben en la teoria de l'anomia de Durkheim un esforç pioner. Entre les més importants hi ha la teoria de la legitimitat de les institucions i la de l'eficàcia col·lectiva. Si la primera es connecta amb la tradició de l'anomia i la frustració, la segona és hereva de la desorganització social i es connecta amb les teories del control social, almenys des de Kornhauser. També es poden trobar en Durkheim conceptes propers a aquest plantejament.

També hem revisat la relació entre immigració i delictes a partir de la teoria de la revitalització de la immigració, d'acord amb la qual la immigració sovint eleva la xarxa de vincles socials informals en un barri, amb un efecte preventiu de la criminalitat en aquest àmbit.

Exercicis d'autoavaluació

1. Quins factors considera Durkheim que es relacionaven amb un augment dels suïcidis en una societat?

- a) Crisis econòmiques.
- b) Augments inesperats de benestar.
- c) Canvis en les lleis penals.
- d) a i b són correctes.

2. Segons les investigacions de Kury, quin és el factor més important en l'augment de la delinqüència que va observar als països de l'Est després de la caiguda del mur de Berlín?

- a) El capitalisme d'Occident.
- b) El descens del control policial.
- c) L'alliberament de molts presos polítics.
- d) La rapidesa dels canvis que es van produir.

3. Segons la teoria de la legitimitat de les institucions, aquestes poden reduir el delicte...

- a) perquè afavoreixen el control social, tant formal com informal.
- b) perquè redueixen la motivació dels individus.
- c) perquè protegeixen els ciutadans.
- d) Totes les anteriors són correctes.

4. Un *crime boom* és, d'acord amb LaFree,...

- a) un ascens del delicte que es correspon amb circumstàncies excepcionals i que torna a baixar als nivells originaris.
- b) un ascens del delicte que s'estabilitza en aquest nou nivell elevat, en comptes de tornar a baixar als nivells originaris.
- c) un ascens del delicte a causa d'un augment de la població, com en *un baby boom*.
- d) un ascens del delicte originat per una pèrdua de confiança sobtada en les institucions socials.

5. En el seu estudi sobre un barri d'immigrants italians, quina metodologia va emprar Whyte?

- a) Enquestes de victimització.
- b) Observació participant.
- c) Entrevistes en profunditat, de naturalesa qualitativa.
- d) Un enfocament integrat que incloïa tots els anteriors i grups de discussió.

6. D'acord amb la tesi de la contaminació ecològica...

- a) la policia patrulla amb més freqüència en determinades zones que es consideren perilloses i per això també hi duu a terme més arrestos. D'aquesta manera, es confirma de manera espúria que aquestes zones són, en efecte, les més perilloses.
- b) en qualsevol ciutat, la policia tendeix a detenir més sovint determinats grups de persones, per exemple els immigrants o els qui tenen un estatus socioeconòmic baix.
- c) els anomenats *delictes verds*, que consisteixen en la contaminació del medi ambient, tenen l'origen en l'exclusió de certs grups socials de la presa de decisions.
- d) el que esdevé en un barri està influenciat pel que esdevé als barris limítrofs. Per aquest motiu, els problemes socials d'un poden contaminar altres barris propers.

7. Quina variable s'havia d'incorporar al model originari de Shaw i McKay per tal de predir la delinqüència d'un barri, segons Groves i Sampson?

- a) Un autocontrol baix.
- b) L'existència de bandes juvenils al barri.
- c) La deterioració familiar.
- d) La desorganització social.

8. Quin dels següents és un exemple de comunitat que es defensa?

- a) Una agrupació convoca una manifestació a favor o en contra de l'avortament.
- b) Un grup de ciutadans es reuneix amb els polítics d'un partit polític per reclamar la instauració de la cadena perpètua.

- c) Un grup de ciutadans pren un habitatge desocupat en un barri elegant i es nega a abandonar-lo.
- d) Els ciutadans d'un barri assetgen les prostitutes i els seus clients perquè se'n vagin a un altre lloc. Per a això detenen el trànsit i coaccionen les prostitutes.

9. Quina de les afirmacions següents és correcta, segons la investigació sobre immigració i delicte?

- a) La influència de la immigració sobre el delicte està produïda per l'anomia.
- b) La immigració és un factor important en èpoques de crisi i quan la desocupació és considerable, però no en èpoques de bonança econòmica.
- c) No hi ha proves que els immigrants com a grup o de manera individual delinqueixin més que els nacionals.
- d) La immigració és un factor més en l'explicació de la criminalitat, però un més en un ampli conjunt de factors influents.

10. La teoria de l'eficàcia col·lectiva es pot classificar entre...

- a) les teories criminològiques del control social.
- b) les teories criminològiques de l'aprenentatge.
- c) les teories criminològiques de l'anomia.
- d) les teories criminològiques de la frustració.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. d

2. d

3. d

4. b

5. b

6. a

7. c

8. d

9. c

10. a

Glossari

anomia *f* Absència de normes.

comunitat que es defensa *f* Comunitat que està ben organitzada o que té eficàcia col·lectiva i pot dur a terme accions coordinades que poden fins i tot constituir actes delictius.

contaminació ecològica *f* La policia patrulla amb més freqüència per determinades zones que es consideren perilloses i per això també hi duu a terme més arrestos. Així, doncs, es confirma de manera espúria que aquestes zones són, en efecte, les més perilloses.

crime boom *m* Ascens del delictes que s'estabilitza en aquest nou nivell elevat, en comptes de tornar a baixar als nivells originaris.

enquesta de victimització *f* sin. **estudi de victimització**

estudi de victimització *m* Estudi en el qual es pregunta a una mostra de persones, preferiblement una mostra representativa, sobre els delictes que han sofert en un període de temps determinat, i també sobre altres qüestions. sin. **enquesta de victimització**

funcionalisme *m* Corrent en sociologia interessat en la funció que exerceix en una societat cadascun dels seus elements.

observació participant *f* Mètode de recerca qualitativa en la qual l'investigador observa de manera directa els agents d'interès en el seu context i ambient habitual. Per exemple, alguns criminòlegs han viscut un temps amb bandes juvenils.

Bibliografia

- Albrecht, H.-J.** (1997). "Ethnic minorities, crime, and Criminal Justice in Germany". A: M. Tonry (ed.). *Crime and delinquency* (núm. 21: *Ethnicity, crime, and immigration. Comparative and cross-national perspectives*. Chicago / Londres: The University of Chicago Press.
- Birkbeck, C.** (2011). *Criminología comparada. Estudios de caso sobre delincuencia, control social y moralidad*. Madrid: Dykinson.
- Bursik, R. J.; Grasmick, H. G.** (1993). *Neighborhoods and crime. The dimensions of effective community control*. S/l: Lexington Books.
- Bursik, R. J.; Webb, J.** (1982). "Community change and patterns of delinquency". *AJS* (núm. 88).
- Cano, M. A.** (2006). "Reflexiones criminológicas sobre el fenómeno de la violencia juvenil urbana en Francia". *Revista electrónica de Ciencia Penal y Criminología* (núm. 8).
- Cohen, A. K.** (1966). *Deviance and control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Durkheim, E.** (1897/1928). *El suicidio. Estudio de Sociología*. M. Ruiz-Funes (traducció). Madrid: Reus.
- Heitgerd, J. L.; Bursik, R. J.** (1987). "Extracommunity dynamics and the ecology of delinquency". *AJS* (núm. 92).
- Hirsch, A. R.** (1998). *Making of the second ghetto. Race and housing in Chicago, 1940-1960* (2a. ed.). Chicago i Londres: The University of Chicago Press.
- Kury, H.** (1991). "Victims of crime – Results of a representative telephone survey of 5.000 citizens of the former Federal Republic of Germany". A: G. Kaiser i altres (ed.). *Victims and Criminal Justice. Victimological research: stocktaking and prospects*. Freiburg / Br.: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht.
- Kury, H.** (1996). "Desarrollo de la delincuencia en Europa oriental y occidental. Una comparación entre diferentes países". A: Serrano Maíllo (traducció). *RDPC* (núm. 6).
- LaFree, G.** (1998). *Losing legitimacy. Street crime and the decline of social institutions in America*. Boulder, Co. i Oxford: Westview.
- LaFree, G.; Drass, K. A.** (2002). "Counting crime booms among nations". *Criminology* (núm. 40).
- Martínez, R.** (2002). *Latino homicide. Immigration, violence, and community*. Nova York / Londres: Routledge.
- Martínez, R.** (2006). "Coming to America: the impact of the new immigration on crime". A: R. Martínez; A. Valenzuela (ed.). *Immigration and crime. Race, ethnicity, and violence*. Nova York / Londres: New York University Press.
- Merton, R. K.** (1968). *Social theory and social structure* (edició ampliada). Nova York: The Free Press.
- Nielsen, A. L.; Martinez, R.** (2006). "Multiple disadvantages and crime among black immigrants: exploring Haitian violence in Miami's communities". A: R. Martínez; A. Valenzuela (ed.). *Immigration and crime. Race, ethnicity, and violence*. Nova York / Londres: New York University Press.
- Orobio de Castro, B.; Junger, M.** (2006). "Origen étnico y delincuencia juvenil en los Países Bajos". A: J. L. Guzmán Dálbora; A. Serrano Maíllo (ed.); F. Bueno Arús i altres (dir.). *Derecho penal y Criminología como fundamento de la Política criminal. Estudios en homenaje al profesor Alfonso Serrano Gómez*. Madrid: Dykinson.
- Sampson, R. J.** (1986). "Effects of socioeconomic context on official reaction to juvenile delinquency". *ASR* (núm. 51).
- Sampson, R. J.** (2002). "Organized for what? Recasting theories of social (dis)organization". A: E. Waring; D. Weisburd (ed.). *Advances* (núm. 10: *Crime and social organization*).

Sampson, R. J. (2006a). "How does community context matter? Social mechanisms and the explanation of crime rates". A: P.-O. H. Wikström; R. J. Sampson (ed.). *The explanation of crime. Context, mechanisms, and development*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press.

Sampson, R. J. (2006b). "Social ecology and collective efficacy theory". A: S. Henry; M. M. Lanier (ed.). *The essential Criminology reader*. Boulder, Co.: Westview Press.

Sampson, R. J. (2006c, 11 de març). "Open doors don't invite criminals". *New York Times*.

Sampson, R. J.; Groves W. B. (1989). "Community structure and crime: testing social-disorganization theory". *AJS* (núm. 94).

Sampson, R. J.; Morenoff, J. D.; Raudenbush, S. (2005). "Social anatomy of racial and ethnic disparities in violence". *American Journal of Public Health* (núm. 95).

Sampson, R. J.; Raudenbush S. W.; Earls, F. (1997). "Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy". *Science* (núm. 277).

Serrano Gómez, A. (1969). "Criminalidad de los movimientos migratorios". *Revista Española de la Opinión Pública* (núm. 17).

Serrano Gómez, A. (2004). "Delincuencia juvenil y movimientos migratorios". A: *El Penalista Liberal. Controversias nacionales e internacionales en Derecho penal, procesal penal y Criminología. Homenaje a Manuel de Rivacoba y Rivacoba*. Buenos Aires: Hammurabi.

Serrano Maíllo, A.; Serrano Tárrega, M. D.; Vázquez González, C. (2008). "Un estudio descriptivo y exploratorio de una muestra de delincuentes juveniles nacionales e inmigrantes de segunda nueva generación". A: A. Serrano Maíllo (ed.). *Intersecciones teóricas en Criminología. Acción, elección racional y teoría etiológica*. Madrid: Dykinson.

Shaw, C. R.; McKay H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas. A study of rates of delinquency in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago i Londres: The University of Chicago Press.

Simons, R. L.; Gordon Simons, L.; Harbin Burt, C.; Brody, G. H.; Cutrona C. (2005). "Collective efficacy, authoritative parenting and delinquency: a longitudinal test of a model integrating community- and family- level processes". *Criminology* (núm. 43).

Whyte, W. F. (1993). *Street corner society. The social structure of an italian slum* (4a. ed.). Chicago i Londres: The University of Chicago Press.